

Kilskriftpraktmalen *Schiffermuelleria schaefferella* Linnaeus, 1758 (Oecophoridae, Lepidoptera) fanns verkligen i Sverige!

BENGT Å. BENGTTSSON

Bengtsson, B.Å.: Kilskriftpraktmalen *Schiffermuelleria schaefferella* Linnaeus, 1758 (Lepidoptera, Oecophoridae) fanns verkligen i Sverige! [*Schiffermuelleria schaefferella* (Lepidoptera, Oecophoridae) was in fact occurring in Sweden!] – Entomologisk Tidskrift 126 (3):143-146. Uppsala, Sweden 2005. ISSN 0013-886x.

About one decade ago *Schiffermuelleria schaefferella* (Oecophoridae, Lepidoptera) was deleted from the list of Swedish Lepidoptera. This was based partly on the want of voucher specimens, partly on the lack of closer analysis of the original Linnean diary, and partly on the misconception by Linnaeus himself while observing the moth together with mines, which he incorrectly assumed to be larvae of *S. schaefferella*. The mines Linnaeus observed during his travel in Scania 1749 have been considered to belong to common beech midget *Phyllonorycter maestingella* by collectors of today, but were actually infestations of another insect, the leaf-mining weevil *Rhyncaenus fagi*. The present article sheds some light on the circumstances under which Linnaeus in fact saw the beautiful moth on beach trunks in the Vittskövle area in central Scania on 28 May 1749.

Bengt Å. Bengtsson, Lokegatan 3, S-386 93 Färjestaden, Sweden. E-mail: bab1@spray.se

Kilskriftpraktmalen *Schiffermuelleria schaefferella* (Fig. 1) är en praktfull småfjäril, vars framvingar har en glänsande, gulorange grundfärg, tunna, blyglänsande teckningar och mörka vingspetsar. De yttersta antennledningarna är kontrastrikt vita. Malen är "medelstor" med ett vingspann på 12-15 mm. Larven lever enligt t.ex. rysk litteratur (Lvovskij 1990) under bark och i multnande trä på i första hand lövträd.

I tidigare kataloger över svenska fjärilar uppgavs kilskriftpraktmalen *Schiffermuelleria schaefferella* vara funnen i Sverige. Exempelvis meddelade Wallengren (1875) arten från Skåne och Blekinge. Vad gäller just den skånska förekomsten hänvisade han bl.a. till Carl von Linné (1761). Även Benander (1946) och Svensson m.fl. (1987) listade arten från Skåne och Blekinge, dock utan någon anmärkning, som annars brukade följa de mest kontroversiella fynden. Sannolikt återgavs

Figur 1. Kilskriftpraktmal *Schiffermuelleria schaefferella*. Sweden, Blekinge, Sölvesborg, 3.VI.2000. B. Petterson leg. & coll. Vingspann 12,5 mm. Foto: Christer Bergendorff.

helt enkelt Wallengrens uppgifter. Det fynd, som Wallengren (1875) uppger från Blekinge, är hit-

Svensson (1994) saken som att Linné kan ha haft utländska exemplar av *S. schaefferella* som förebild vid sin artbeskrivning. De fjärilar, som Linné skulle ha sett i Vittskövle, förmodades vara bokvikmalen *Phyllonorycter maestingella* (Müller, 1764) (Svensson op cit.). Detta byggde på att Linné förknippade minor i bokblad med de fjärilar, som samtidigt uppehöll sig på bokstammarna. Enligt den tolkningen skulle kanske *S. schaefferella* inte ens vara funnen i Skåne, vilket ytterligare underströks av att man hade misslyckats med att finna några säkert svenska *schaefferella*, vare sig i offentliga eller privata svenska samlingar (Svensson op cit.).

Vad skrev Linné?

Linnés "Skånska Resa, på Höga Öfwerhetens Befallning" (Linnaeus 1751) finns utgiven i många upplagor. För snart ett sekel sedan publicerades en faksimilliknande upplaga (Sahlgren 1920), vari finns en korrekt identifiering av arten (Fig. 3). Linnés text är där redigerad i förhållande till dagboken, men innebörden är den-samma. Modernare utgåvor av Linnés skåneresa är ofta än mer bearbetade för att bättre förstås av dagens läsare. Bertil Gullander (1975) gick däremot tillbaka till dagbokens originaltext medan Carl-Otto von Sydow (Sydow 1975) återgav 1751 års utgåva. Samtliga dessa författare har alltså ordagrant återgivit Linnés latinska skildring av *S. schaefferella*. Linné ger redan i dagboken en träffande bild av *schaefferella* vilket klart visar, att det verkligen var denna art han såg på bokstammarna i Vittskövletrakten.

Figur 2 visar en kopia av Linnés autentiska dagbok, skriven av hans assistent, studenten och amanuensen Olof Söderberg (Blunt 1971), vid exkursionen den 28 maj 1749 (enligt vår nuvarande almanacka den 10 juni). Dagboktexten lyder:

"... Phalena fagi. De mästa af bladerna woro ytterste liksom borttorkade af en Eruca subcutanea som dem ätet in uti och låg nu uti puppa inom bladet uti en folliculo seriseo globoso, wi märkte huru fröet blefwit insatt på sidan af rachi folii och att den nyss utkläckta masken gjort en smal gång emillan costas laterales folii till dess han kommit ut emot kanten då han utvidgadt ett fält, ännu woro desse kräk ej allmänt utflugne men wi funno en liten ny phalena, som endast

PHALÆNA *feticornis spirilingvis nasuta Fagi fanē i mindre quantitet på Boken. Denna war så wacker, at om hon warit stor som andra Fjärillar, hade hon i fågring förwergadt alla andra Europæiska, men hon war icke större än en mygga. Or flavum. Antennæ fetaceæ, nigrae, apice albo. Alæ superiores nigrae; disco flavo, oblongo, exarato lineis argenteis: unica transversali & duabus longitudinalibus, parallelis; punctum argenteum ad extremitatem lineæ utrinque longitudinalis, & punctum etiam argenteum unicum supra basin lineæ longitudinalis.*

Figur 3. Ur Sahlgrens nyutgåva (1920) av Linnés originalpublikation från 1751.

Excerpt from Sahlgren's new publication (1920) of Linnaeus' original release of 1751.

hölt sig wid Boken och jag twiflade icke med mindre denna warit samma som äter bladen, hon war så wacker att om hon warit så stor som hon war liten hade hon tråtsadt alla Europeiska fjärilar: Beskrifningen är denna: *Magnitudo culicis phalena nigra nasuta antennae setaceae nigra, apice albo alae superiores nigra disco flavo oblongo exarato lineis argenteis unica transversali et duabus longitudinalibus parallelis. Punctum argenteum ad extremitatem singulae longitudinalis et unicum supra basin lineae longitudinalis os flavum. ..."

Den latinska beskrivningen i förtydligandet ovan låter i översättning på följande sätt, med utsättande av snedstreck för att avskilja meningarna:

"*Storlek som en mygga / fjärlil / stornäst [dvs. långa labialpalper, förf. anm.] / antenner trådformiga svarta, med vit spets / framvingar svarta / fläck guldgul, avlång / fårade av silverlinjer / en tvärlinje och två longitudinella, parallella. En silverfläck vid slutet av bägge sidorna av vardera längslinje och en [silverfläck] över basen på den longitudinella linjen / Benguldgul."

I dagbokstexten från den 2 juni, då Linné varit vidare till Simrishamnstrakten, skriver hans sekreterare, att ur de tillvaratagna minorerna i bokbladen (uppenbarligen också från Vittskövle) kläcktes den lilla hoppviveln *Rhyncaenus fagi*, men detta berättar Linné inte om i sin officiella publikation från 1751. Orsaken till detta kan man bara spekulera om och det är underligt, att Linné i sin beskrivning av arten fortfarande anknyter *S. schaefferella* till minor i bokblad. Även "Den Store" kunde alltså göra misstag.

Diskussion

Under Linnés tid, för mer än 250 år sedan, såg naturen i Skåne enligt Linnés egen beskrivning annorlunda ut än idag. Man kan förmoda, att förutsättningarna för arten var gynnsammare, eftersom larven är bunden till i första hand gamla bokar och ekar, där den lever under bark eller i svampangripen ved, men den kan också leva i andra lövträd (Palm 1989). Författaren har själv funnit ett exemplar i Polen sittande på ett ungt men skadat exemplar av silverpoppel *Populus alba*, som den mycket väl hade kunnat utvecklas i. Det torde stå utom all tvivel, att Linné såg *schaeffarella* i Skåne och att arten till och med kan ha haft en vidare utbredning i sydligaste Sverige vid den tiden. Man kan jämföra t.ex. med alpbocken *Rosalia alpina*, som också lever i veden av bok. Den har hittats i Skåne förr i tiden men är av allt att döma försvunnen därifrån numer (Palm 1955). Även om det är osannolikt, kan *S. schaefferella* kanske ändå finnas kvar på någon plats i södra Götaland eftersom den är aktiv mest under gryningen då få entomologer är ute i terrängen.

Tack

Ett varmt tack till Gina Douglas, Linnean Society, London för hjälp med kopiering av dagboken i original. Jag står också i tacksamhetsskuld till Gunnar Tibell, redaktör för "Linné on line" på Internet och Kenneth Nyberg, historiker vid Uppsala universitet, för intressanta synpunkter på Linnés dagbok. Slutligen tackar jag redaktören Mats Jonsell för värdefulla förslag till förbättringar av manuskriptet, Bert Gustafsson för information om Bohemans fynd av kilskriftpraktmalen, Ingvar Svensson för biografiska data samt Christer Bergendorff för hjälp med fotografering av ett av exemplaren från Sölvesborg.

Litteratur

Benander, P. 1946. Förteckning över Sveriges småfjärilar. – Opusc. Ent. 11: 1-82.
 Blunt, W. 1971. Carl von Linné. – Trevi, Stockholm.
 Gullander, B. 1975. Linné i Skåne. – Norstedt & Söners förlag, Stockholm.
 Karsholt, O. & Schmidt Nielsen, E. 1976. Notes on some Lepidoptera described by Linnaeus, Fabricius, and Ström. – Ent. scand. 7: 241-251.

Karsholt, O. & Razowski, J. 1996. The Lepidoptera of Europe. A Distributional Checklist. – Apollo Books, Stenstrup.
 Karsholt, O. & Stadel Nielsen, P. 1998. Revideret katalog over de danske Sommerfugle. – Köpenhamn.
 Linnaeus, C. 1749. [Kopia av handskrivnen dagbok från den skånska resan, från Linnean Society i London.]
 Linnaeus, C. 1751. Skånska Resa. [6] + xiv + 434 + reg. – Stockholmiae. Omtryck 1920 av Norstedt & Söner, utgiven och med kommentarer av Jöran Sahlgren.
 Linnaeus, C. 1758. Systema naturae. 10:e upplagan. Tom 1. – Holmiae.
 Linnaeus, C. 1761. Fauna suecica. 2:a utgåvan.
 Lvovskij, A.L. 1990. Oecophoridae. – In: Medvedev, G. S.: Keys to the Insects of the European Part of the USSR. Volym 4, del 2. (Engelsk översättning av den ryska originalupplagan från 1981.)
 Palm, E. 1989. Nordeuropas Prydvinger (Lepidoptera: Oecophoridae). Danmarks dyreliv, Bind 4. – Fauna Bøger. København.
 Palm, T. 1955. Coleoptera med isolerad nordeuropeisk förekomst i Sverige. – Opusc. Ent. 20: 105-131.
 Robinson, G.S. & Schmidt Nielsen, E. 1983. The Microlepidoptera described by Linnaeus and Clerck. – Syst. Ent. 8: 191-242.
 Sahlgren, J. 1920. (se Linnaeus 1751).
 Svensson, I. m.fl. 1987. Catalogus Lepidopterorum Sueciae. – Naturhistoriska Riksmuseet, Entomologiska Föreningen, Stockholm.
 Svensson, I. m.fl. 1994. Catalogus Lepidopterorum Sueciae. Naturhistoriska Riksmuseet. – Entomologiska Föreningen, Stockholm.
 Svensson, I. 1994. Anmärkningsvärda fynd av småfjärilar (Microlepidoptera) i Sverige 1993. – Ent. Tidskr. 115: 45-52.
 Svensson, I. 2000. Anmärkningsvärda fynd av småfjärilar (Microlepidoptera) i Sverige 1999. – Ent. Tidskr. 121: 1-12.
 Svensson, I. 2001. Anmärkningsvärda fynd av småfjärilar (Microlepidoptera) i Sverige 2000. – Ent. Tidskr. 122: 61-68.
 Sydow, C.-O. von 1975. Carl Linnaeus skånska resa år 1749. – Wahlström & Widstrand, Stockholm.
 Wallengren, H.D.J. 1875. Species Tortricum et Tinctorum. – Bihang till Kgl. Svenska Akad. Handlingar. Band 3. N:o 5.